

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

В умовах сучасності різко зростає значення самостійної, позааудиторної роботи студентів. Це пов'язане з тим, що, працюючи самостійно, студенти знайомляться із систематизованою інформацією, вчать планувати і організовувати власну діяльність.

Адаптація економіки України до умов на світових ринках, пов'язана з процесами інтернаціоналізації та глобалізації, зумовлює позиціонування міжнародних економічних відносин як найбільш вагомий аспект сучасності.

Студентам, що в майбутньому будуть фахівцями в сфері зовнішньоекономічної діяльності, необхідні знання економічної сутності, генези та розвитку міжнародних економічних відносин, розуміння місця країни у системі міжнародного поділу праці, вміння визначати особливості та тенденції міжнародної економічної діяльності. Набуття цих знань суттєво залежить від самостійної роботи студентів. Такі види самостійної роботи студентів як підготовка до аудиторних занять (вивчення літератури, аналіз конкретних ситуацій) розвивають навички і уміння одержання конкретних результатів, виробляють здатність аналізувати.

Самостійна робота студентів по вивченню питань дисципліни “Міжнародні економічні відносини”, передбачених робочою навчальною програмою, дозволить сформувати у студентів сучасне економічне мислення та систему спеціальних знань у галузі міжнародних економічних відносин, засвоїти основні теоретичні положення та опанувати необхідні практичні навички, що мають забезпечувати ефективність їх діяльності як управлінців в галузі менеджменту на підприємстві.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

1.1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

1. Сутність та концептуальні основи міжнародних економічних відносин.
2. Суб'єкти та об'єкти МЄВ в умовах ринку.
3. Принципи та особливості вивчення МЄВ.
4. Зовнішні фактори економічного зростання.
5. Характер та тенденції розвитку МЄВ.

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) — одна із форм міжнародних відносин. МЕВ опосередковують здійснення інших форм міжнародних відносин. Наприклад, для нормального функціонування науково-технічних зв'язків між країнами необхідним є міжнародний ринок науково-технічної продукції. Крім того МЕВ — це система економічних зв'язків з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання продуктів, що вийшли за рамки національних кордонів.

Система МЕВ містить у собі механізм відносин між країнами, інтеграційними об'єднаннями, окремими підприємствами (ТНК) з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів і послуг.

Первинна умова розвитку МЕВ – географічна й історична нерівномірність світового розміщення робочої сили, природних ресурсів, капіталів, науково-технічного потенціалу.

Суб'єктами МЕВ є:

1) **на мікроекономічному рівні** – малі і середні підприємства, фізичні особи, що здійснюють зовнішньоекономічні операції;

2) **на макроекономічному рівні** – окремі країни (і їхні суб'єкти), інтеграційні об'єднання країн;

3) міжнародні торгові, фінансові, промислові корпорації, інституціональні інвестори (інвестиційні, пенсійні й інші фонди, страхові і трастові компанії);

4) **наднаціональний рівень** – міжнародні організації.

Залежно від об'єкту МЕВ, вони поділяються на *торговельні, валютно-фінансові, виробничі, науково-технічні тощо*.

МЕВ між окремими європейськими державами, а також в межах окремих регіонів (Європа — Північна Африка, Європа — Близький Схід та ін.) виникли порівняно давно. Ці відносини були спочатку виключно двосторонніми, вузькорегіональними. Дійсно міжнародними економічні відносини стають з виникненням світового господарства, появи взаємозалежності національних економік.

Ядром сучасних МЕВ виступає **міжнародна економічна діяльність** економічних суб'єктів, насамперед, підприємств. Діяльність останніх спрямована на отримання певних економічних результатів, передусім прибутку.

Міжнародна економічна діяльність – це цілісна система господарських зв'язків між національними економіками різних країн, належних до них або утворених ними суб'єктами господарського життя, а також міжнародними організаціями, яка має характерні лише для себе взаємозв'язки, закономірності та реалізує ті специфічні інтереси, які пов'язані з використанням переваг міжнародного співробітництва, поділу праці та факторного розміщення.

Діяльність підприємств на міжнародному ринку здійснюється в таких формах:

1. експорт та імпорт товарів та послуг;
2. контрактні, коопераційні угоди (ліцензування, франчайзинг);
3. господарська діяльність за кордоном (науково-дослідницькі роботи, банківські операції, страхування, підрядне виробництво, оренда);
4. портфельне і пряме інвестування за кордоном.

На різних етапах розвитку МЕН одна із форм міжнародної економічної діяльності переважає. На сучасному етапі для багатьох розвинутих країн провідною формою є транснаціональна виробнича діяльність, в основі якої знаходиться закордонна інвестиційна діяльність підприємств.

Відкритою економікою можна назвати національний господарський комплекс, який бере участь в системі міжнародного поділу праці та опосередковує в ході міжнародної кооперації вагомую частину сукупного продукту, причому макроекономічна рівновага такого комплексу забезпечується за активної ролі міжнародного сектору.

Характеристики сучасної світової економіки:

- поглиблений розвиток міжнародного поділу праці - спеціалізації і кооперування виробництва;
- високий ступінь мобільності факторів виробництва;
- глобальність міжнародного товарного обміну, капіталопотоків, трудової міграції, інформації;
- інтернаціоналізація виробництва і капіталу;
- виникнення і розвиток національних економік відкритого типу, лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків;
- формування світового фінансового ринку, обсяги угод на якому на порядок перевищують оборот товарних ринків;
- лавиноподібне зростання ринку інформаційних послуг;
- посилення міждержавного регулювання поточних економічних і валютно-фінансових процесів (МБРР - World Bank, МВФ, ГАТТ (ВТО), країни «Великої сімки» - США, Японія, Німеччина, Франція, Великобританія, Італія і Канада).

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення міжнародним економічним відносинам.
2. Назвіть і охарактеризуйте основних суб'єктів та об'єктів міжнародних економічних відносин.

3. Дайте визначення категорії «міжнародна економічна діяльність». Назвіть особливості розвитку сучасної міжнародної економічної діяльності.

4. Назвіть основні принципи вивчення МЕВ.
5. Які основні тенденції розвитку МЕВ?
6. Назвіть основні фактори впливу на розвиток МЕВ.
7. Охарактеризуйте стан сучасної світової економіки.

1.2 МІЖНАРОДНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇН

1. Сутність економічної категорії конкуренції.
2. Конкурентоспроможність національної економіки.
3. Цінові та нецінові фактори конкурентоспроможності у відкритій та перехідній економіці.
4. Торговий баланс, валютний курс і конкурентоспроможність економіки.

Будучи залученою до процесів міжнародного поділу праці, міжнародного усупільнення виробництва, кожна країна залучається до сфери дії законів конкурентної боротьби, формою прояву яких є міжнародна конкуренція.

Макроекономічні фактори конкурентоспроможності країни:

- роль держави (ступінь і характер державного регулювання економіки);
- умови конкуренції (контроль участі на ринках, наявність взаємозалежних корпоративних груп, існування бар'єрів на шляху входу до ринку і виходу з нього);
- розподіл праці і капіталу;
- обмінний курс валют;
- процентну ставку;
- стан розподілення фондів через урядові організації;
- ступінь участі у економіці суспільного сектора; рівень соціальної стабільності (суспільний порядок, стан охорони здоров'я, рівень наркоманії та алкоголізму).

Мікроекономічні фактори конкурентоспроможності країни:

- основні фонди (якість, кількість та ціна впливають на конкурентоспроможність щонайбільше через суму капіталовкладень та їх розподіл по сферах використання, оскільки перш за все це стосується інвестування технологічних нововведень);
- робочу силу (бажання працювати, навчання персоналу);
- технологічні можливості (наявність та розвиненість фундаментальних технологій);
- управління, комунікації та інфраструктуру (обмін інформацією, торгівля, розподіл та постачання деталей та інших компонентів, матеріалів, сировини).

Ключові фактори конкурентоспроможності країни:

- обсяг інвестицій у нові технології;
- обсяг інвестицій у “людський капітал”;
- характер економічного середовища (придатність для виникнення та дифузії нововведень);
- лібералізація зовнішньоекономічних зв’язків та розвиток відкритої, заснованої на твердих правилах, багатосторонньої системи міжнародної торгівлі.

Інтегральні показники національної конкурентоспроможності:

- продуктивність праці, яка відображає можливість країни бути низьковитратним виробником за умов високої заробітної плати;
- “повну факторну продуктивність” (“total factor productivity”), яка вимірюється кількістю продукції, що було вироблено на одиницю сукупних витрат труда та капіталу.

Конкурентоспроможність товару: характеристики *технічні* та *економічні*.

Технічні: *параметри призначення, ергономічні, естетичні та нормативні* Параметри *призначення:* класифікаційні, технічної ефективності та конструктивні.

Класифікаційні параметри визначають належність виробу до відповідного класу продукції і є різними для окремих видів товарів. Параметри технічної ефективності характеризують науково-технічний рівень виробів. Конструктивні параметри використовуються для описання основних проектно-конструкторських рішень, які використовувалися при розробці та виробництві товару. Ергономічні параметри характеризують його особливості з точки зору створення оптимальних умов праці. Естетичні параметри виражають естетичність та якість зовнішнього вигляду виробів, особливості його сприйняття споживачем в процесі експлуатації. Нормативні параметри визначають відповідність якісних характеристик товару до існуючих норм права, стандартів та експлуатації, які прийняті у даному суспільстві.

Весь комплекс **економічних показників конкурентоспроможності даного товару**, пов’язаний з його реалізацією, виробництвом, експлуатацією характеризується *виключно ціною споживання*.

Додаткові характеристики: *організаційні* (система знижок, умови платежів та постачання, комплектність поставок, терміни та умови гарантії тощо).

1.3 МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ

1. Сутність міжнародного поділу праці.
2. Основні фактори, які впливають на участь країн у міжнародному поділі праці (МПП).
3. Міжнародна спеціалізація та кооперування виробництва.
4. Міжнародне виробництво та його тенденції на сучасному етапі.
5. Сучасні західні теорії розвитку МПП.

Поділ праці - історично визначена система суспільної праці, що складається в результаті якісної диференціації діяльності в процесі розвитку суспільства.

МЕВ вивчають міжнародний поділ праці - спеціалізацію окремих країн (галузей їхнього виробництва) на виробництві визначених видів товарів і послуг для міжнародного обміну.

Основою інтернаціоналізації господарського життя є **міжнародний поділ праці (МПП)**, як обмін між країнами факторами та результатами виробництва у певних кількісних і якісних співвідношеннях. МПП є безпосереднім продовженням суспільного поділу праці за родом діяльності та його просторової диференціації. Формами МПП є *міжнародна спеціалізація та кооперація*. Вирізняють *предметну, подетальну і технологічну спеціалізацію* окремих країн, груп країн або регіонів світу.

Таким чином, МПП це взаємопов'язаний процес спеціалізації окремих країн, підприємств та їх об'єднань на виробництві окремих продуктів або їх частин з кооперуванням виробників задля спільного випуску кінцевої продукції.

Історично МПП виникає як система, основним структурним елементом якої були національні господарські комплекси. На початкових стадіях розвитку світогосподарські зв'язки зводились до відносин обігу, перш за все товарного, пізніше — міграції капіталу та робочої сили. Таким чином, міжнаціональні економічні відносини з'явилися як похідні, вторинні відносно розвитку суспільного поділу праці всередині країн.

Показниками розвитку МПП є:

- питома вага експорту в загальному обсязі зробленої продукції;
- питома вага галузі в загальній вартості експорту;
- темпи росту галузей експортної спеціалізації в порівнянні з темпами росту всієї промисловості країни.

Сучасними теоріями розвитку МПП є теорії К.Нувенхузе, Р.Купера і теорія галузевої спеціалізації.

Питання для самоперевірки

1. Що розуміється під міжнародним поділом праці?
2. Які фактори впливають на участь країн у МПП?
3. Назвіть основні показники розвитку МПП.
4. Охарактеризуйте види міжнародної спеціалізації та кооперації виробництва.
5. Які існують сучасні теорії розвитку МПП?

1.4 МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ

1. Міжнародна торгівля в системі МЕВ.
2. Концепції міжнародної торгівлі.
3. Фактори зростання міжнародної торгівлі та нерівномірний характер розвитку міжнародної торгівлі.
4. Міжнародна торгівля послугами, її особливості.

Зовнішня торгівля (ЗТ) є важливою і історично першою формою міжнародних економічних відносин. Вона являє собою обмін товарами та послугами між державно оформленими національними господарствами. Це торгівля однієї країни з іншими країнами світу. Вона складається з ввозу (імпорту) і вивозу (експорту) товарів. В сукупності зовнішня торгівля різних країн утворює міжнародну торгівлю.

В сучасних умовах у міжнародній торгівлі приймають участь всі суб'єкти світового господарства. В її основі лежить міжнародний поділ праці.

Місце міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин визначається тим, що, по-перше, через неї реалізуються результати всіх форм світогосподарських зв'язків – вивозу капіталу, виробничої кооперації, науково-технічного співробітництва. По-друге, розвиток міжнародної торгівлі товарами визначає динаміку міжнародного обміну послугами. По-третє, зростання і поглиблення міжрегіональних та міждержавних взаємозв'язків виступають важливою передумовою міжнародної економічної інтеграції. По-четверте, міжнародна торгівля сприяє подальшому поглибленню міжнародного поділу праці та інтернаціоналізації господарських зв'язків.

Показники міжнародної торгівлі. Міжнародну торгівлю характеризує велика кількість показників, які можна систематизувати за наступними ознаками: показники обсягів; показники структури; показники динаміки; показники результатів.

Основними теоріями міжнародної торгівлі є: концепція меркантилізму (ранній меркантилізм – У.Стаффорд, Г.Скаруффі, пізній меркантилізм – Т.Мен, А.Серра, А.Мокрет'єн); теорія абсолютних переваг (Адам Сміт); теорія порівняльних переваг (Давід

Рікардо); теорія факторів виробництва (Жан-Батист Сей); “парадокс Леонтьєва” (Василій Леонтьєв); теорія конкурентних переваг (Майкл Портер).

Міжнародна торгівля послугами протягом останніх десятиліть є надзвичайно динамічною сферою розвитку світового господарства. Наприкінці ХХ століття обсяги експорту послугами провідних ринкових країн зростали вдвічі швидше за обсяги товарного експорту. Значною мірою це зумовлювалося подальшою диференціацією попиту й індивідуалізацією потреб як виробництва, так і споживачів у побуті.

Міжнародна природа послуги проявляється або в безпосередньо міжнародному її характері, або в різноманітних економічних наслідках певної комерційної акції, які можуть бути пов'язаними з виникненням різного роду зобов'язань або перспектив щодо подальшого співробітництва різнонаціональних контрагентів.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення зовнішньої і міжнародної торгівлі.
2. Яке місце займає міжнародна торгівля в системі МЕВ?
3. Визначте основні показники міжнародної торгівлі.
4. Сформулюйте основні положення концепцій міжнародної торгівлі.
5. Охарактеризуйте фактори зростання міжнародної торгівлі.
6. Які особливості міжнародної торгівлі послугами?

1.5 ПРОТИРІЧЧЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВРЕГУЛЮВАННЯ

1. Чинники виникнення та особливості протиріч у міжнародній торгівлі.
2. Регулювання міжнародної торгівлі. Роль ГАТТ. Створення ВТО.
3. Регіональні аспекти міжнародної торгівлі.

Розрізняють такі види державного регулювання міжнародної торгівлі: одностороннє; двостороннє; багатостороннє.

Найважливіше значення в регулюванні торгово-економічних відносин країн світової співдружності має Генеральна угода про тарифи та торгівлю (ГАТТ).

Рівні регулювання міжнародної торгівлі:

Фірмовий – це угода між фірмами про розподіл ринку сировини, матеріалів, збуту товарів, сфер впливу, цінової політики.

Національний – при якому зовнішня торгівля кожної країни здійснюється у відповідності з національно-правовим забезпеченням регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Міжнаціональний – проявляється в укладенні відповідних угод між державами, групами держав.

Наднаціональний – здійснює стратегію світового співтовариства чи заходів з регулювання міжнародної торгівлі шляхом створення міжнародних спеціальних інституціональних структур, відповідних угод (Всесвітні торгові організації – ГАТТ/СОТ, міжнародна торгова палата – МТП).

Міжнародні торгові відносини регулюються за допомогою двох груп інструментів:

- 1) тарифне регулювання;
- 2) нетарифне регулювання.

1 січня 1995 року почала свою діяльність Всесвітня торговельна організація (World Trade Organization), враховуючи норми діючої до 1994 року Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ).

Генеральна угода з тарифів і торгівлі грала ведучу роль в регулюванні міжнародної торгівлі. Вона являла собою багатосторонню міжнародну угоду, що містила зведення правових норм, на яких базувались торговельні відносини між країнами-учасницями. Угода була підписана в Женеві 30 жовтня 1947 року і вступила в силу 1 січня 1948 року для 23 країн, які її підписали. В 1994 році учасницями ГАТТ були 118 держав.

ГАТТ виконувала три функції:

- вплив на державну торговельну політику шляхом вироблення правил світової торгівлі;
- форум для переговорів з лібералізації торгівлі;
- врегулювання суперечок.

Основною метою ГАТТ було забезпечення безпечності передбачуваних міжнародних торговельних відносин шляхом: скасування митних та інших торговельних обмежень; усунення всіх форм дискримінації в міжнародній торгівлі з метою підвищення рівня життя, забезпечення повної зайнятості; підвищення реальних доходів населення і попиту, більш ефективного використання сировини, зростання виробництва і торговельного обміну.

СОТ була створена в 1995 році. Угода про створення СОТ містить 29 правових документів і 25 міністерських декларацій, які визначають права і обов'язки країн в рамках багатосторонньої торговельної системи, що увібрали в себе все найкраще, що було досягнуте в рамках ГАТТ і додали багато нового.

Діяльність СОТ спрямована на створення сприятливих умов для міжнародного обміну товарами і послугами. Вона базується на двох головних принципах - недискримінації і гласності.

Процес приєднання України до системи ГАТТ-СОТ розпочався 17 грудня 1993 р., коли до Секретаріату ГАТТ було подано офіційну заяву Уряду України про намір приєднатися до ГАТТ. На кінець 2006 р. членами СОТ були 150 держав, а 31 мали статус країн-спостерігачів, серед них і Україна.

Питання для самоперевірки

1. Які існують види та рівні державного регулювання міжнародної торгівлі?
2. Визначте принципи та особливості діяльності в СОТ.
3. Охарактеризуйте взаємовідносини України та СОТ.

2. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕН

2.1 МІЖНАРОДНИЙ РУХ КАПІТАЛІВ

1. Фактори впливу на міжнародний рух капіталів.
2. “Втеча” капіталу. Рух капіталів транснаціональних корпорацій (ТНК).
3. Фактори, що стимулюють вивезення капіталу.
4. Основні форми міжнародного руху капіталу.
5. Міжнародний рух капіталу та його наслідки для країн-експортерів та імпортерів капіталу.

Міжнародний рух капіталів у вузькому розумінні репрезентує процеси у реальному секторі; його об'єктом є виробничі потужності, а сам цей рух забезпечується сукупністю мікроекономічних, приватних інвестиційних потенціалів (в широкому розумінні рух капіталів включає й переміщення фінансово-монетарних цінностей).

Ці раніше створені та нагромаджені матеріальні ресурси та кошти, власне, і “перерозподіляються” між країнами у вигляді міжнародного руху капіталів.

Щоправда, цей “перерозподіл” не є “остаточним”, а виступає своєрідною змінною величиною, що залежить від комплексу правових, кон'юнктурних, психологічних та інших умов функціонування капіталу.

Отже, основною причиною міжнародного руху капіталу виступають відмінності в обсязі отриманого прибутку, доступі до технологій тощо. Поряд з цим діють і інші чинники, на яких акцентують увагу різні теорії:

Інфраструктура міжнародного ринку капіталів складається з:

- кредитних інститутів, що приймають вклади і задовольняють потреби в інвестиційних кредитах;
- кредитних інститутів, що ведуть справи клієнтів на біржах;
- інвестиційних фондів і компаній, що вкладають отримані кошти в ЦП, диверсифікуючи вклади з метою зменшення ризику;
- великих підприємств, що виступають на міжнародному ринку в якості самостійних суб'єктів;
- страхових компаній;
- громадських емітентів;
- інвестиційних банків, які для зменшення ризику вводять програми торгівлі цінними паперами.

Вивіз капіталу – найбільш характерна риса міжнародних економічних процесів ХХ століття, коли темпи його зростання почали перевищувати темпи зростання міжнародної торгівлі. В сучасних умовах збільшується кількість країн, що беруть участь в іноземних інвестиціях. До цього процесу підключаються країни Південно-Східної Азії, Центральної і Східної Європи, хоча частка останніх в русі іноземних інвестицій залишається невеликою.

Велику роль в міжнародному русі капіталів відіграють транснаціональні банки (ТНБ) і транснаціональні корпорації (ТНК).

Фактори, що стимулюють вивезення капіталу:

1. Трансграничний перелив капіталу через створення дочірніх фірм, захоплення і поглинання місцевих компаній, проникнення на ринки третіх країн, що встановили високі тарифні і нетарифні бар'єри для визначених видів товарів (Південна Корея - по імпорту TOYOTA, але не LEXUS, вироблених у США)

2. Економічна політика промислово розвинених країн, спрямована на залучення значних обсягів інвестиційних ресурсів

3. Економічна політика країн, що розвиваються, спрямована на залучення значних обсягів інвестиційних ресурсів і створення сприятливого інвестиційного клімату

4. Лібералізація умов міграції капіталу: 1995 р. - 112 змін національних законодавств, з них 106 - полегшення режиму переміщення капіталів

5. Посилення ролі міжнародних фінансових організацій

6. Прийняття Міжнародної угоди про запобігання подвійного оподаткування доходів і капіталів між країнами.

Форми міжнародного руху капіталу:

1. За джерелами походження : офіційний (державний), приватний (недержавний) капітал.
2. За характером використання коштів: підприємницький; позичковий (міжнародний кредит); міжнародна економічна допомога.
3. За термінами вивезення капіталу: короткостроковий (до одного року); середньостроковий (більше одного року); довгостроковий (більше 3 років).
4. За типом фінансових зобов'язань: кредитні операції; інвестиційні операції.
5. За цілями використання: прями інвестиції; портфельні інвестиції.

Отже, основні тенденції міжнародного руху капіталів:

1. Посилення ролі позичкових капіталів, перехід до середньо- і довгострокового кредитування, перехід до проектного фінансування
2. Економічна допомога (1994 р., США - 13 млрд.дол., з них 24% - військова допомога; Ізраїль, Єгипет - більш 2 млрд.дол., 65% - безкоштовно). Росія - 4,7 млрд.дол. (1990-1995 р.), Україна - 2,9 млрд.дол. (1990-2001 р., точні дані відсутні)
3. Географічна диверсифікація: Японія - ЄС - США (США – більш ніж 1 трлн.дол. на рік); лідируюча роль Великобританії - більше 40% всіх активів США в Європі і більш 50% японських активів, 20% виробленої продукції, 15% зайнятих, 21% капіталовкладень в обробній промисловості
4. Найбільші експортери капіталу - ЄС, Швейцарія і країни Скандинавії; США - світовий лідер по обсягах залученого і вивезеного капіталу (до 1/3 необхідних ІР приходить на іноземні компанії)
5. На частку розвинених країн - до 90% світового експорту позикових засобів
6. Нетто-донори - Японія (53%), Швейцарія, Тайвань
7. Позичальники - США (27%), Велика Британія, Мексика, Саудівська Аравія.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність та причини міжнародного руху капіталу?
2. Які основні закономірності і особливості вивозу капіталу за сучасних умов?
3. Назвіть основні форми міжнародного руху капіталу.
4. Охарактеризуйте сучасні тенденції міжнародного руху капіталу.
5. У чому полягають основні переваги від імпорту та експорту капіталу для національної економіки?
6. Які фактори впливають на масштаби, структуру і динаміку міжнародної інвестиційної діяльності в Україні?

2.2 ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ

1. Сутність та види інвестицій.
2. Інвестиційний простір та інвестиційний клімат в країні: фактори впливу.
3. Роль іноземного інвестування: досвід країн, що розвиваються..
4. Портфельні інвестиції. Прямі іноземні інвестиції.
5. Негативні наслідки іноземних капіталовкладень.

Міжнародні інвестиції – це довгострокові вкладення капіталу за кордоном з метою отримання прибутку.

Розрізняють дві основних форми іноземних інвестицій: прямі іноземні інвестиції і портфельні іноземні інвестиції.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) – капіталовкладення в іноземні підприємства, які забезпечують контроль над об'єктом розміщення капіталу і відповідний дохід.

За міжнародними нормами частка іноземної участі в акціонерному капіталі фірми, що дає право такого контролю – 25%, за американськими – 10%, австралійськими і канадськими – 50%. Прямі іноземні інвестиції здійснюються у формі створення дочірніх компаній, асоційованих (змішаних) компаній, відділень, спільних підприємств тощо.

ПІІ за міжнародною класифікацією поділяються на :

- а) вкладання компаніями за кордон власного капіталу (капітал філій і частка акцій у дочірніх та асоційованих компаніях);
- б) реінвестування прибутку;
- в) внутрішньокорпоративні переміщення капіталу у формі кредитів і позик між прямим інвестором та дочірніми, асоційованими компаніями і філіями.

Портфельні інвестиції – вкладення в іноземні підприємства або цінні папери, які приносять інвесторові відповідний дохід, але не дають право контролю над підприємством. Такими цінними паперами можуть бути акціонерні або боргові цінні папери (прості векселі; боргові зобов'язання; інструменти грошового ринку та інші).

Чіткої межі прямими і портфельними інвестиціями немає. Вивезення підприємницького капіталу має велике значення для обох країн. Водночас, характерною рисою останніх років є переважання портфельних інвестицій. Якщо у 80-х роках прямі іноземні інвестиції склали приблизно 50% всього міжнародного руху капіталу, то в кінці 90-х – вже 25%. Частка портфельних інвестицій зростає з 20% до 60%.

Випереджаюче зростання портфельних інвестицій пояснюється тим, що, з одного боку, організацію і розміщення їх за кордоном дедалі частіше здійснюють інститути, які не володіють значними грошовими ресурсами й широкою інформацією про стан світового

ринку цінних паперів (трастові й страхові компанії, пенсійні фонди, банки та інші фінансові установи), а з іншого – тим, що портфельні вкладення часто використовують не тільки як додаткове джерело прибутку, скільки для проникнення у високомонополізовані галузі, великі й найбільші корпорації.

В економіко-матеріальному відношенні міжнародними інвестиціями є вкладення капіталу в підприємства різних галузей економіки, виробництва та послуг, у банківсько-кредитну систему, в інфраструктуру, в соціальні програми, в охорону навколишнього середовища. Інакше кажучи, об'єктами міжнародного інвестування можуть виступати усі види майнових та інтелектуальних цінностей, виробниче використання яких спричиняється до формування прибутків (доходів) або інших соціальних ефектів.

Українська економіка, як і інші економіки трансформаційного типу, зіткнулася з необхідністю розв'язання таких завдань, як структурна перебудова систем власності та матеріального виробництва, оновлення застарілих фондів, запровадження дієвих моделей промислової та технологічної політики. Успішність такого розв'язання залежить від того, наскільки вдасться “запустити” інвестиційний, як фінансовий, грошово-кредитний та інші сегменти національного ринку.

2.3 ВІЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ

1. Сутність вільних економічних зон (ВЕЗ), чинники їх створення та місце у світогосподарських зв'язках.
2. Різновиди ВЕЗ та їх основні риси.
3. Особливості інвестиційного клімату ВЕЗ.
4. Досвід Китаю.

ВЕЗ — важливий інститут світового господарства, особлива форма міжнародної економічної інтеграції. Звичайно це регіон, частина національної території із спеціальним пільговим зовнішньоторговельним, митним, інвестиційним, валютний-фінансовим і податковим режимами, що заохочують господарську (виробничо-комерційну, підприємницьку) діяльність іноземних учасників, залучення зовнішніх інвестицій і передових зарубіжних технологій.

При створенні ВЕЗ реалізується точкова стратегія прискорення господарського зростання— визначаються регіони і сфери цільового стимулювання економічної активності на основі міжнародної співпраці, концентрації ресурсів з використанням сприяючих чинників. Це дозволяє вирішити взаємозв'язані цілі: економічну, соціальну, виробничу і науково-технічну.

У своєму розвитку ВЕЗ пройшли довгий шлях від середньовічних торгових міст-портів до інноваційних парків і дослідницьких центрів. Їх роль, місце і форми серйозно змінилися, вони існують і діють в багатьох країнах світу, перетворившись на невід'ємний інститут світової економіки. Можна говорити про декілька основних типів ВЕЗ, що розмежовуються по певних ознаках:

– по рівню і спектру вирішуваних завдань: складські, транзитні зони, вільні порти; промислові і експортні; науково-технологічні зони, технополіси і технопарки, інноваційні центри; комплексні, багатопрофільні ВЕЗ;

– по розмірах території: точкові (фірма, склад, термінал); територіально-масштабні (промислово-експортні зони, технопарки); особливо великі (регіони);

– по напрямках і сферах господарської спеціалізації: підприємства галузеві (переважно галузевого профілю), секторального (видобуток обробка, послуги), функціонального (банківська, комерційна діяльність);

– по сторонах, що беруть участь, і особливостях розташування: міжнародні, прикордонні.

Надаючи велике значення діяльності ВЕЗ, особливо вищезазначених їх видів, що передбачають широке залучення іноземного капіталу, високих технологій, країни розміщення таких зон передбачають широку систему економіко-правових і соціальних заходів, що забезпечують підвищену зацікавленість партнерів. Це перш за все заохочувальна податкова і фінансова політика, надання різних пільг.

Часто це доповнюється звільненням від експортних мит, податків на майно, професію, від деяких регіональних і місцевих податків.

У ряді країн допускається звільнення тих, що працюють на підприємствах ВЕЗ від прибуткового податку.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення вільним економічним зонам (ВЕЗ).
2. Які основні цілі створення ВЕЗ?
3. Наведіть класифікацію ВЕЗ та охарактеризуйте їх різновиди.
4. В чому полягає соціальна-економічна роль ВЕЗ?

2.4 МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ

1. Фактори впливу на міжнародну міграцію робочої сили
2. Міжнародно-правові основи міждержавної трудової міграції.
3. Основні напрямки міграції.

4. Сучасні центри міграції робочої сили.
5. Вплив міграції робочої сили на економіку. Переваги країн-експортерів робочої сили.
6. Державне регулювання міграції робочої сили. Еміграційна та імміграційна політика.

Міжнародна трудова міграція — один з найбільш складних елементів в міжнародних економічних відносинах. Це пояснюється перш за все тим, що, на відміну від товарообміну або міжнародного руху капіталів, в цей процес залучені живі люди.

Причинами міграції робочої сили є фактори як економічного, так і неекономічного характеру. До причин неекономічного типу відносяться політичні, національні, релігійні, расові, сімейні та ін.

У міжнародній міграції робочої сили можна виділити п'ять напрямів:

- міграція з країн, що розвиваються, в промислово розвинені країни;
- міграція в рамках промислових розвинених країн;
- міграція робочої сили між країнами, що розвиваються;
- міграція робочої сили з колишніх соціалістичних країн (схожа з міграцією з країн, що розвиваються, в промислово розвинені);
- міграція науковців, кваліфікованих фахівців з промислово розвинених в країни, що розвиваються.

Двома традиційними центрами тяжіння робочої сили є США та Західна Європа.

Інший традиційний центр тяжіння робочої сили - **Західна Європа.**

Одним з світових центрів тяжіння робочої сили є Південна Африка. **Південно-Африканська Республіка** ще з другої половини 50-х років встала на шлях використання "зайвої" робочої сили з інших африканських країн. Проникнення міжнародних монополій до Південної Африки і Намібії в 70-і роки зробило міграцію африканських робітників досить стійкою. Останніми роками Південна Африка привертає залучає працівників і з інших частин світу.

Центрам залучення робочої сили, що набирають оберти, стають країни **Азіатсько-Тихоокеанського регіону**, передусім, азіатські "нові індустріальні країни". У 60-і роки став формуватися міжнародний центр тяжіння робочої сили в **Латинській Америці**, де робітників з інших країн приймають в основному Аргентина і Венесуела.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність міжнародної трудової міграції та які її визначальні риси?
2. Дайте визначення понять «міжнародна трудова міграція», «еміграція», «імміграція», «рееміграція», «відплив умів».

3. Які основні причини міжнародної трудової міграції?
4. Які напрямки міжнародної трудової міграції?
5. Назвіть регіони та країни, які є основними центрами міграції робочої сили.
6. У чому полягають економічні наслідки міграції для країн-імпортерів та країн-експортерів робочої сили?

2.5 МІЖНАРОДНИЙ ОБМІН ТЕХНОЛОГІЯМИ

1. Обмін технологіями як складова частина МЄВ.
2. Види та форми технологічного обміну.
3. Основні особливості розвитку міжнародного ринку технологій.
4. Міжнародне регулювання ринка технологій.

Некомерційними формами міжнародного обміну технологіями є: науково-технічні публікації, виставки, ярмарки, симпозіуми, міграція спеціалістів, діяльність міжнародних організацій в галузі науки і техніки.

Комерційними формами міжнародного обміну технологіями є: трансфер прав користування систематизованою науково-технологічною інформацією (ліцензій, патентів, конструкторських рішень, ноу-хау, промислових зразків, товарних знаків), створення на базі НТР нових машин і механізмів, підготовка кадрів, інжинірингові послуги, управлінські контракти.

Макротехнології – випуск на ринок конкретних виробів, 50 з них - виробництво наукомісткої продукції. 7 ведучих країн володіють 46 макротехнологіями, займають 80% ринку. Експорт наукомісткої продукції: США - 700 млрд.дол., Німеччина - 530 млрд.дол., Японія - 400 млрд.дол.

Авіаційне, космічне, ядерні, суднобудування, автомобілебудування, транспортне машинобудування, хімічне машинобудування, спецметалургія, спецхімія, нафтовидобуток і переробка, газовидобуток і транспортування, енерготехнічне машинобудування, пром.устаткування і верстатобудування, мікро- і радіоелектроніка, комп'ютерні й інформаційні технології, комунікації, зв'язок, біотехнології. Загальна ємність ринку в 1996 р. - 23 млрд.дол., до 2010 - 100 млрд.дол., до 2020 - 180 млрд.дол.

Канали трансферу технологій: *зовнішньоторговельний* (разом з постачаннями машин і устаткування); *внутрішньофірмовий* (у рамках ТНК філіям і дочірнім компаніям; США - до 80% обсягу, Німеччина - до 90%), що дозволяє не втрачати монополію на ноу-хау, скорочує питомі витрати на НДДКР, збільшує прибутки компанії-донора у випадку вилучення з оподаткованої податком на прибуток суми вартості цієї технології; *міжфірмовий*

(ліцензійні, коопераційні, управлінські тощо угоди з інофірмами): Xerox-Olivetti цифрові і лазерні технології в обмін на ноу-хау в офісній техніці.

Виділяють такі ліцензійні угоди:

- виняткова ліцензія: ліцензіат одержує виключне право на користування ноу-хау без передачі її третім особам (несерійне виробництво);
- проста ліцензія: ліцензіат одержує право на користування ноу-хау з можливістю передачі третім особам (виробництво товарів широкого вжитку);
- повна ліцензія (передача патенту): одержує усі права на користування ноу-хау, а ліцензіар позбавляється права користування технологією на термін, обговорений в угоді (виробництво товарів широкого вжитку).

Інжиніринг: послуги, пов'язані з підготовкою технологічного процесу; послуги, зв'язані з забезпеченням рентабельності виробництва; діяльність по оптимізації процесів експлуатації, керування підприємством і реалізацією продукції; технічне сприяння.

Франчайзинг поділяється на: виробничий (технологія передається фірмі-клієнту для виготовлення продукції на території реципієнта) - Соса Сола; товарний (передача товарів для реалізації під торгової мазкою ведучої фірми); у сфері послуг.

Управлінські контракти: керування виробництвом, контрактами, персоналом, контроль технічного й інженерного стану виробництва, навчання персоналу, маркетинг і фінансове керування компанією.

Міжнародне регулювання ринку технологій:

1. 1883 р., Паризька конвенція по охороні промислової власності (визначена як частина інтелектуальної власності, предметом є винаходи, товарні марки, моделі, промислові зразки).
2. Вашингтонська конвенція про інтелектуальну власність у відношенні інтегрованих мереж.
3. 1973 р., Мюнхенська конвенція про видачу європейського патенту Європейським патентним бюро.
4. Кодекс поведінки в області передачі технологій (Комісія ООН по торгівлі і розвитку - ЮНКТАД).
5. У рамках СОТ - ТРПС (Угода по захисту прав інтелектуальної власності).

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення міжнародному обміну технологіями.
2. Які основні форми обміну технологіями ви можете назвати?

3. Згідно з якими правовими актами здійснюється міжнародне регулювання ринку технологій?

2.6 ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

1. Характерні риси ТНК та їх різновиди.
2. Чинники виникнення та еволюція ТНК
3. Основні особливості розвитку ТНК. Контрактні форми діяльності ТНК.
4. Роль ТНК в світогосподарських зв'язках.

Міжнародні корпорації в останній чверті ХХ століття стають найважливішим елементом розвитку світової економіки і міжнародних економічних відносин. Їх бурхливий розвиток в останні десятиліття відображає процеси інтернаціоналізації виробництва і капіталу, глобалізації світогосподарських зв'язків. Міжнародні корпорації є безпосередніми учасниками всього спектру світогосподарських зв'язків, своєрідними "локомотивами" світової економіки.

Основна частина міжнародних корпорацій зосереджена в США, країнах ЄС і Японії. Обсяг виробленої продукції на цих підприємствах щорічно перевищує 1 трлн. дол. У них працюють 73 млн. співробітників, тобто кожен десятий зайнятий в світі, виключаючи сільське господарство.

Основними ознаками, що характеризують діяльність міжнародних корпорацій, є: 1) річний оборот, що перевищує 100 млн. доларів; 2) філіали не менше, ніж в шести країнах; 3) величина відсотку продажів її товарів, що реалізуються за межами країни-резидента. Наприклад, по цьому показнику одним з світових лідерів є швейцарська фірма "Нестле" (98%). Міжнародну корпорацію можна впізнати і по структурі її активів. У деяких зарубіжних дослідженнях до міжнародних корпорацій відносять компанії, що мають 25% своїх активів за кордоном.

Російськими економістами, як правило, пропонується наступна класифікація:

1. *Транснаціональні корпорації (ТНК) — це національні монополії із зарубіжними активами. Їх виробнича і торгово-збутова діяльність виходить за межі однієї держави.*

Корпорацією в США називають акціонерне товариство, а оскільки більшість сучасних ТНК виникли в результаті міжнародної експансії американських компаній, цей термін увійшов до їх назви.

2. *Багатонаціональні корпорації (БНК) — це, власне, міжнародні корпорації, які об'єднують національні компанії ряду держав на виробничій і науково-технічній основі. Як*

приклад такої компанії зазвичай приводиться англо-голландський концерн "Роял Датч Шелл", що існує з 1907 року. Прикладом багатонаціональної корпорації є широко відома в Європі швейцарсько-шведська компанія АВВ (Asia Brown Boveri), що спеціалізується в області машинобудування, електронної інженерії. АВВ має декілька спільних підприємств в країнах СНД. До ведучих БНК Європи відноситься англо-голландська компанія "Юнілевер", "Філіпс" та ін.

Найбільші закордонні активи серед ТНК, окрім фінансового сектора мають англо-голландський концерн "Роял Датч Шелл", а також чотири фірми із США: "Форд", "Дженерал Моторс", "Ексон" і "ІБМ". Міжнародний характер компанії виявляється і у сфері власності. Оскільки власність компанії характеризують її акції, то вони повинні мати оборотну здатність в багатьох країнах. Акції базової і дочірньої фірм повинні бути доступні для придбання всіх країнах, де діє міжнародна корпорація.

Найбільш загальною причиною виникнення транснаціональних корпорацій (ТНК) є інтернаціоналізація виробництва і капіталу на основі розвитку продуктивних сил, що переростають національно-державні кордони.

З моменту появи міжнародні корпорації поступово виробляли стратегічну лінію своєї поведінки. До основних її ознак можна віднести:

- 1) забезпечення свого виробництва іноземною сировиною;
- 2) закріплення на зарубіжних ринках через мережу своїх філіалів;
- 3) розміщення виробництва в тих країнах, де витрати виробництва нижчі, ніж в країні базування;
- 4) орієнтація на диференційовану виробничо-торгово-фінансову діяльність.

Трансформація національної компанії в міжнародну проходить через ряд етапів.

Глобальні корпорації представляють крупні і найбільші фінансово-виробничі, науково-технологічні, торговельно-сервісні об'єднання.

Виключно важливу роль в механізмі функціонування сучасних ТНК грають банківські і фінансові інститути. Процеси інтернаціоналізації і глобалізації світової економіки, гостра конкурентна боротьба у фінансовій сфері сприяли формуванню і розгортанню діяльності *транснаціональних банків (ТНБ).*

В цілому ТНК — це достатньо складний феномен, що безперервно розвивається, в системі міжгосподарських зв'язків, що вимагає постійної уваги, вивчення і міжнародного контролю. Тим більше що в нашій країні починають виникати і розвиватися крупні російські корпорації — фінансово-промислові групи, що бачать свої перспективи в активній експансії на зовнішніх ринках.

Питання для самоперевірки

4. Визначте характерні риси ТНК.
5. Дайте характеристику різновидам ТНК, назвіть їхні відмінності.
6. Які чинники зумовили виникнення ТНК?
7. Охарактеризуйте основні етапи еволюції ТНК.
8. Які особливості розвитку ТНК на сучасному етапі?

2.7 МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНІ ВІДНОСИНИ

1. Теоретична сутність валютного курсу.
2. Національна валютна система.
3. Етапи розвитку сучасної валютної системи та її основні риси.
4. Європейська валютна система: основні етапи розвитку, механізм реалізації, створення євро.
5. Тенденції розвитку світової валютної системи.

Міжнародні валютні відносини – це сукупність економічних відносин, пов'язаних з функціонуванням грошей як світових грошей. Гроші, як світові гроші, обслуговують зовнішню торгівлю і послуги, міграцію капіталу, прибутків на інвестиції, надання позик і субсидій, науково-технічний обмін, туризм, державні і приватні грошові перекази.

Валютні відносини здійснюються на *національному і міжнародному рівнях*. На національному рівні вони охоплюють сферу **національної валютної системи (НВС)**. НВС є частиною грошової системи країни.

Національна валютна система — це форма організації валютних відносин країни, яка визначається її валютним законодавством. Особливості НВС визначаються ступенем розвитку і специфікою економіки, а також зовнішньоекономічними зв'язками тієї або іншої країни.

Головне завдання міжнародної валютної системи — регулювання сфери міжнародних розрахунків і валютних ринків для забезпечення стійкого економічного зростання, стримування інфляції, підтримки рівноваги зовнішньоекономічного обміну і платіжного обороту різних країн. МВС є одним з найважливіших механізмів, який може сприяти розширенню або, навпаки, обмеженню міжнародних економічних відносин, а також значною мірою впливати на внутрішній грошовий зворотний обіг.

Міжнародна валютна система — динамічна система, що розвивається. Вона постійно змінюється, еволюціонує. Напрямок еволюції МВС визначається провідними тенденціями

трансформації економіки країн Заходу, змінами умов і потреб світового господарства в цілому.

У своєму розвитку міжнародна валютна система пройшла чотири етапи, які представляють чотири міжнародні валютні системи.

Перша система, так званого золотого стандарту, стихійно склалася до кінця XIX століття.

Друга система — система золотодевізного стандарту, стала результатом рішень Генуезької конференції (1922 р.).

Система золотовалютного стандарту виникла в 30-ті роки і повністю сформувалася наприкінці 50-х років. В умовах цієї системи паперові гроші перестали обмінюватися на золото.

Ямайська валютна система — сучасний міжнародний валютний механізм.

Створення Європейського співтовариства розпочалось з 1 січня **1958 р.** на основі підписання Римської угоди у **березні 1957 році** (ФРН, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург).

Європейська валютна система –

- це міжнародна (регіональна) валютна система – сукупність економічних відносин, яка пов'язана з функціонуванням валюти в межах економічної інтеграції;

- це державно-правова форма організації валютних відносин країн «Загального ринку» з метою стабілізації валютних курсів і стимулювання інтеграційних процесів.

- це підсистема світової валютної системи (Ямайської).

Валютні ринки є центрами, де здійснюється купівля-продаж іноземних валют на національну по курсу, що складається на основі попиту і пропозиції.

Світові фінансові центри — це місця зосередження банків, спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, в яких здійснюються міжнародні валютні, кредитні, фінансові операції, операції з цінними паперами, золотом. Серед МФЦ виділяються валютні ринки в Лондоні, Нью-Йорку, Франкфурті-на-Майні, Парижі, Цюриху, Токіо.

На початку 90-х років близько 50% міжнародних валютних операцій здійснювалися на трьох світових валютних ринках: *Лондонському, Нью-йоркському, Токійському.*

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняттям «міжнародна валютна система», «національна валютна система».
2. Що слід розуміти під терміном «міжнародні валютні відносини»?

3. Назвіть особливості та найважливіші риси етапів розвитку міжнародної валютної системи.

4. Розкрийте особливості міжнародних колективних валютних одиниць.

5. Які основні риси та цілі створення Європейської валютної системи?

6. Які особливості функціонування світового валютного ринку?

7. Дайте визначення категорії «світові фінансові центри».

2.8 МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ТА КРЕДИТНІ РИНКИ

1. Міжнародний валютний ринок.

2. Валютні ринки, їх види та структура.

3. Основні види міжнародних розрахунків.

4. Валютний ризик та методи його зменшення.

5. Міжнародний ринок позикових капіталів. Україна на міжнародному валютно - фінансовому ринку.

Міжнародні кредитно-фінансові відносини охоплюють систему відносин, пов'язаних з рухом позикового капіталу на світовому кредитному і фінансовому ринках.

Світовий ринок позикових капіталів виник на основі міжнародних операцій національних ринків позикових капіталів, розвиваючись в ході їх інтернаціоналізації. В кінці ХХ століття світовий ринок позикових капіталів демонструє стійке динамічне зростання.

Інституційно світовий ринок позикових капіталів охоплює сукупність різних компаній, банків, валютний-кредитних установ, що забезпечують рух позикового капіталу в міжнародному масштабі.

Об'єктами світового ринку позикового капіталу є національні ринки позикового капіталу (внутрішні операції) і міжнародні ринки позикового капіталу, зокрема регіональні ринки (євровалютні операції на євrorинках).

Залежно від термінів руху позикового капіталу, економічного змісту операцій на цьому ринку його можна підрозділити на дві частини:

- світовий грошовий ринок;
- світовий ринок капіталів.

У систему міжнародних фінансів входить і світовий фінансовий ринок, що є специфічною формою світового ринку капіталів.

У міждержавному регулюванні валютних та кредитних відносин основна роль належить спеціальним міжнародним валютно-фінансовим організаціям, серед яких провідне місце займають Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Міжнародний банк

реконструкції і розвитку (МБРР), регіональні банки та валютно-кредитні організації ЄС – Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Європейський фонд валютного співробітництва, Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР).

Питання для самоперевірки

1. Яка роль міжнародного кредиту в МЄВ?
2. Дайте визначення міжнародного ринку позикових капіталів. Охарактеризуйте його основні сегменти.
3. Дайте характеристику основним цінним паперам та похідним фінансовим інструментам.
4. Яка роль міжнародних валютно-кредитних і фінансових організацій у процесах міжнародного кредитування?
5. У чому полягає проблема зовнішньої заборгованості? Які можливі варіанти її вирішення?

3. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МЄВ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

3.1 КРАЇНИ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ, ТА НОВІ ІНДУСТРІАЛЬНІ КРАЇНИ В СИСТЕМІ МЄВ

1. Основні соціально-економічні особливості країн, що розвиваються.
2. Місце та роль країн, що розвиваються, у міжнародному товарному обміні.
3. Іноземний капітал в економіці країн, що розвиваються. Взаємодія країн, що розвиваються, з ТНК.
4. Загальна характеристика нових індустріальних країн.
5. Дві моделі нових індустріальних країн. Досвід країн Латинської Америки. Досвід “азійських тигрів”.

Однією з особливостей розвитку міжнародних економічних відносин ХХ століття є посилення в них ролі і значення з початку 60-х років колишніх колоній і залежних територій – нинішніх держав, що розвиваються, або як часто їх називають "держав, що звільнилися", країн "третього світу", "країн Півдня", країн "периферії".

Країни, що розвиваються, стають повноправними і одними з найважливіших суб'єктів міжнародних економічних відносин. Становлення і розвиток молодих держав супроводилося кількісними і якісними змінами в міжнародній економіці. Ці зміни виражалися в наростанні

об'ємів міжнародних торговельно-економічних зв'язків, появи нових товарних, фінансових ринків, інтенсифікацією капітальних і фінансових потоків. Країни, що розвиваються, заявили про необхідність поліпшення світового економічного порядку, про дотримання принципів рівноправності в міжнародному підприємстві. Країни ці дуже різні.

Змінився і склад самих груп країн, що розвиваються, а також співвідношення між рівнями розвитку окремих країн в рамках кожного з них.

В результаті такого процесу диференціації утворилися два головні полюси. На одному знаходяться найрозвиненіші з держав, що звільнилися, які виділилися на основі так званого "нафтового буму". Це, перш за все, низка країн Персидської затоки – Катар, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати, "нові індустріальні країни" Південно-Східної Азії і Латинської Америки, Багами, Бермуди.

Поряд з ними існують слабо розвинені країни, більшість з яких знаходиться у стані фактичного застою. До цієї категорії відносяться 48 держав. Серед них низка країн Африки, у тому числі Мозамбік, Ефіопія, Танзанія, Сьєрра-Леоне, Бурунді, Уганда, Чад і Руанда. Окрім названих країн, до цієї групи входять деякі країни Південної і Східної Азії: Бангладеш, Непал, Бутан і В'єтнам, М'янма та інші, деякі країни Карибського басейну і Близького Сходу. У цих країн середньозважений річний дохід на душу населення, обчислений через паритет купівельної спроможності валют, не перевищує в цих країнах 950 дол. (за ринковим курсом долара – майже втричі менше).

При всьому різноманітті країн, що розвиваються, їх характерних рисах і особливостях можна виділити ряд загальних рис і характеристик, що дозволяють розглядати їх як стійку спільність.

До числа цих рис можна віднести:

1. багатоукладний характер економіки країн, що розвиваються;
2. низький рівень розвитку продуктивних сил, відсталість промисловості, сільського господарства і соціальної інфраструктури (за винятком країн першої групи, "верхнього полюса", тобто нові індустріальні країни, та ін.);
3. залежне положення в системі світового господарства. Периферійний характер капіталізму.

3.2 МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ

1. Об'єктивні передумови та етапи економічної інтеграції.
2. Особливості розвитку західноєвропейської економічної інтеграції.
3. Регіональні економічні організації.

Економічна інтеграція є процесом об'єднання та взаємного структурного наближення національних економік, який приводить до появи спільного ринкового простору, створення інтернаціональних форм господарювання, збільшення взаємозалежності виробничих комплексів, все більш широкого узгодження економічної політики та спільного регулювання на основі міждержавних угод та в ході мікроекономічної підприємницької взаємодії.

Як процес, інтеграція проявляється в стиранні відмінностей між економічними суб'єктами—представниками різних держав. На мікрорівні вирізняють *горизонтальну* і *вертикальну* інтеграцію.

Горизонтальна інтеграція виникає при злитті фірм, які виробляють подібні або однорідні товари з метою їх подальшої реалізації через спільну систему розподілу й отримання при цьому додаткового прибутку, і супроводжується виробництвом за кордоном товарів, аналогічних тим, що виробляються в країні базування.

Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання фірм, які функціонують у різних виробничих циклах. Розрізняють три форми вертикальної інтеграції:

1. інтеграція «вниз» (наприклад, приєднання заводу-виробника сировини чи напівфабрикатів до компанії, яка веде головне виробництво);
2. виробнича інтеграція «вгору» (наприклад, придбання сталеливарного компанією заводу, що виробляє металоконструкції);
3. невиробнича інтеграція «вгору», що включає сферу розподілу.

На макрорівні розглядають такі основні форми міжнародної регіональної економічної інтеграції: зона преференційної торгівлі, зона (асоціація) вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний та політичний союзи.

Зона преференційної торгівлі – зона з пільговим торговельним режимом, коли дві або декілька країн зменшують взаємні тарифи з імпорту товарів, зберігаючи рівень тарифів в торгівлі з іншими країнами. Найбільш показовим історичним прикладом такої форми інтеграції є преференційна система Британського співтовариства (з 1932 р.), що об'єднувала 48 держав.

У *зонах вільної торгівлі* діє особливий пільговий торговельний режим для країн-учасниць за рахунок усунення внутрішніх тарифів при їх збереженні в торгівлі з іншими країнами. Типовими прикладами є Європейська асоціація вільної торгівлі (1960 р.), зона вільної торгівлі «США—Канада» (1988 р.), Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА).

Наступною сходинкою міжнародної економічної інтеграції є митний союз.

Митний союз - це угода двох або декількох держав, що передбачає усунення внутрішніх тарифів та встановлення спільного зовнішнього тарифу. Таким чином, митний

союз передбачає заміну декількох митних територій однією при повній ліквідації митних податків в межах митного союзу і створенні єдиного зовнішнього митного тарифу.

Митний союз перетворюється у *спільний ринок* з усуненням будь-яких обмежень на переміщення товарів, послуг, а також виробничих факторів – капіталу і робочої сили.

У рамках *спільного ринку* забезпечується вільний рух не тільки товарів, а й послуг, капіталів та громадян (робочої сили). Такі умови економічних взаємовідносин у цілому характерні для Європейського союзу.

Побудова *спільного ринку* повинна завершитися створенням єдиного економічного, правового та інформаційного простору і наданням імпульсу для переходу до якісно нової сходинки економічної інтеграції – економічного союзу.

В *економічному союзі* вільний рух факторів і результатів виробництва доповнюється гармонізацією внутрішньої та зовнішньої економічної політики. В країнах-учасницях функціонує, як правило, єдина грошова одиниця.

Ознаками *економічного союзу* є: ліквідація будь-яких торговельних обмежень і проведення єдиної зовнішньоторговельної політики; вільне переміщення товарів, послуг, капіталу та громадян; жорстка координація (по суті – єдність) економічної, фінансової та соціальної політик.

На основі економічних створюються і *політичні союзи*, в яких поряд з економічною забезпечується й політична інтеграція.

Будучи формою виявлення та етапом розвитку інтернаціоналізації господарського життя, економічна інтеграція водночас суттєво відрізняється від традиційного економічного співробітництва різних країн.

Найбільш вагомими інтеграційними угрупованнями включають в себе десятки країн. Так, Африканське співтовариство – більше 30 країн, а АТЕС – більше 20, ЄС – 27.

Отже, регіональна інтеграція зумовлена, насамперед, потребами розвитку продуктивних сил, які дедалі переростають національно-державні межі, що призводить до неухильного поглиблення міжнародного поділу праці та підвищення взаємозалежності національних господарств.

Питання для самоперевірки

1. Сутність, передумови та цілі міжнародної економічної інтеграції.
2. Охарактеризуйте етапи міжнародної економічної інтеграції.
3. Дайте порівняльну характеристику основних форм міжнародної економічної інтеграції.
4. Вплив інтеграції на соціально-економічний розвиток країн-учасниць.
5. Особливості інтеграційних процесів в регіонах світу.

3.3 ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ. ЄС ТА УКРАЇНА

1. Передумови, історична ретроспектива, динаміка розвитку та основні наслідки створення Європейських співтовариств.
2. Етапи створення ЄС.
3. Основні інституції та органи ЄС, принципи їх взаємодії.
4. “Зона євро” та її вплив на розвиток світової економіки.
5. Європейські фінансові ринки та фондовий ринок України.

У 1967 році три європейських співтовариства (Європейське економічне співтовариство, Європейське співтовариство по атомній енергії і Європейське об'єднання вугілля і сталі) об'єдналися в єдине інтеграційне утворення – Європейське Співтовариство. У 1992 році всі держави, які входили до Європейського Співтовариства, підписали Договір про створення Європейського Союзу.

Спочатку число членів учасників європейських співтовариств (пізніше Європейського Союзу) складало 6 держав (ФРН, Нідерланди, Люксембург, Франція, Італія). На даний момент в ЄС входить вже 27 держав.

Найбільше розширення ЄС відбулося 2004 року – до ЄС приєдналося 10 держав (Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Кіпр, Мальта). На початку 2007 року до ЄС приєдналися ще дві держави – Болгарія і Румунія.

Цілями створення ЄС були:

- створення єдиного західноєвропейського простору без внутрішніх кордонів;
- створення єдиного європейського банку з правами емісії єдиної валюти євро.

Європейський Союз здійснює спільну регіональну, науково-технічну, конкурентну, аграрну та торговельну політики.

У сучасній регіональній політиці ЄС виділяється п'ять основних цілей:

- сприяння структурній перебудові та розвитку відсталих регіонів (відсталі регіони – ті, в яких виробництво ВВП складає менше 75% від середнього рівня в країнах-членах ЄС в перерахунку на 1 тис. чол.);
- сприяння перебудові і розвитку депресивних регіонів, прикордонних районів (депресивний район – у минулому промислово розвинута територія, яка перебуває в процесі структурної перебудови національної економіки або під тиском кон'юнктурних чинників ринку переважає занепад);
- боротьба з довготривалим безробіттям;
- допомога молоді у включенні в трудове життя;
- сприяння проведенню реформ у сфері спільної аграрної політики.

Розширення Європейського Союзу, яке відбулося 1 травня 2004 року, призвело до історичних змін політичних, географічних та економічних умов для України та Євросоюзу. Сьогодні Європейський Союз та Україна мають спільний кордон і як безпосередні сусіди будуть посилювати свою політичну та економічну взаємопов'язаність.

Україна та ЄС погодилися інтенсифікувати політичні, безпекові, економічні та культурні відносини, включаючи транскордонне співробітництво та спільну відповідальність у запобіганні та врегулюванні конфліктів.

Імплементация Плану дій значно наблизить українське законодавство, норми та стандарти до законодавства Європейського Союзу. План дій сприятиме розробці та реалізації стратегій та заходів, спрямованих на забезпечення економічного зростання та соціального зближення, зростання життєвого рівня та захисту навколишнього середовища, забезпечуючи тим самим досягнення довгострокової цілі сталого розвитку.

Україна та ЄС спільно працюватимуть з метою виконання Плану дій. Згідно з ухваленою Спільною Стратегією ЄС щодо України, Європейський Союз визнає європейські прагнення України та вітає її європейський вибір.

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як головуючої в ЄС, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України.

Правовою основою відносин між Україною та ЄС є **Угода про партнерство та співробітництво (УПС)** від 16 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.), яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань.

На сьогодні в рамках УПС визначено 7 пріоритетів співпраці між Україною та ЄС: енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція та внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, транскордонне співробітництво, співпраця у сфері науки, технологій та космосу.

Євроінтеграція є головним та незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України.

Питання для самоперевірки

1. Визначте передумови та цілі створення ЄС.
2. Дайте характеристику органам та інституціям ЄС.
3. В чому полягає спільна торговельна політика ЄС?
4. Дослідіть перспективи взаємодії України та ЄС.

3.4 МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО КРАЇН В РОЗВ'ЯЗАННІ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

1. Глобальні проблеми сучасності, їх класифікаційні ознаки.
2. Міжнародна взаємодія у розв'язанні демографічних проблем.
3. Міжнародне співробітництво в галузі вирішення проблеми роззброєння.
4. Екологічні проблеми сучасності: склад, фактори, наслідки.

Проблеми, що отримали в другій половині ХХ століття найменування глобальних (франц. global - загальний, від латинського globus - куля), в тій чи іншій мірі супроводжують процес становлення і розвитку сучасної цивілізації. Проте, масштабність і гострота проблем, властива попереднім всесвітньо-історичним етапам розвитку суспільства, не можуть йти ні в яке порівняння з явищами і процесами, характерними для кінця ХХ століття.

Можна визначити наступні класифікаційні ознаки, характерні риси і специфічні особливості явищ подібного роду: ці проблеми спричиняються діями людини (несвідомими або цілеспрямованими); вони мають довготривалі негативні наслідки; характеризуються не тільки економічними, але і соціальними наслідками; масштаб негативних наслідків виходить за межі конкретного регіону і носить загальнонаціональний характер; їх розв'язання вимагає колосальних витрат, непосильних для окремої держави.

Деякі учені нараховують до 20 глобальних проблем, що існують нині. Зазвичай фіксують наступну групу об'єднаних проблем:

- раціоналізація природокористування, припинення деградації природного середовища існування людини і покращення якісних характеристик біосфери;
- проведення активної демографічної політики і вирішення енергосировинної і продовольчої проблеми;
- створення передумов для ефективного розвитку світового господарства і ліквідація соціально-економічної відсталості країн "третього світу";
- запобігання світовій воєнній катастрофі і припинення гонки озброєнь;
- ефективне використання досягнень науково-технічного прогресу і розвиток міжнародної співпраці, розширення досліджень в сфері освоєння космічного простору і Світового океану;
- гарантування прав людини в сучасному суспільстві, прогрес її фізичного, соціального і духовного розвитку.

Всі існуючі глобальні проблеми мають яскраво виражений економічний аспект, пов'язаний з їх дією на структуру відтворення, динаміку економічних процесів, пошук ефективних форм і методів управління.

Глобальні проблеми приводять не тільки до економічних втрат, але і соціальних. Вони спричиняють людські жертви, шкоду здоров'ю людей. Зважаючи на безцінність кожного людського життя, функціонування кожної економічної системи повинне бути підпорядковане безумовному пріоритету соціального ефекту над економічним, здоров'я і виживання людей - над прибутком.

Термін "глобальні проблеми" введений в наукову літературу наприкінці 60-х - початку 70-х рр. в роботах учених "Римського клубу". "Римський клуб" (The Club of Rome) - міжнародна неурядова організація, що займається дослідженнями, в яких робляться спроби визначити перспективи глобального розвитку людства на основі сучасного стану і тенденцій розвитку суспільства. Окрім "Римського клубу", багато уваги глобальним проблемам приділяють як уряди найбільш розвинених країн, так і керівництво міжнародних угруповань і організацій.

Процеси, пов'язані з демографічною ситуацією, у все більшій мірі стають одним з найважливіших елементів розвитку суспільства. Більше того, поступальний розвиток людської цивілізації супроводжувався накопиченням таких значних і різноманітних проблем в цій сфері, що до теперішнього часу їх об'єднали під назвою "глобальні проблеми народонаселення".

Глобальні проблеми народонаселення – це сукупність демографічних проблем сучасності, що зачіпають інтереси всього людства, від вирішення яких залежить подальший соціально-економічний прогрес світової спільноти в сучасну епоху. До найважливіших аспектів глобальних проблем народонаселення, що супроводжуються найбільш негативними довготривалими явищами, відносяться: 1. стрімке зростання населення, або так званий демографічний вибух, в країнах, що розвиваються; 2. загроза депопуляції, або так звана демографічна криза в промислово розвинених країнах; 3. неконтрольована урбанізація в країнах, що розвиваються; 4. стихійна внутрішня і особливо зовнішня міграція, що ускладнює політичні відносини між поряд країн.

Роззброєння – одна з глобальних проблем сучасності, що безпосередньо впливає на виживання людської цивілізації. Це система заходів, спрямованих на припинення гонки озброєнь, обмеження, скорочення і ліквідацію засобів ведення війни. Людство все більше усвідомлює важливість і актуальність цієї проблеми, прагнучи тримати її в рамках, підконтрольних світовій спільноті.

На початок XXI на планеті виникла найгостріша криза у відносинах між людиною, суспільством і природою, що переростає в глобальну екологічну катастрофу. У найближче десятиліття запобігання останній стане, мабуть, наріжним каменем соціальних реформ, найважливішою метою, центральною політичною ідеєю міжнародного співтовариства. У

зв'язку з цим деякі західні фахівці розробляють теорії "Соціальної екології" (М.Букчин), екогуманізму і екосоціалізму (О.Флехтхейм), в основі яких лежить концепція суспільства нового типу, орієнтованого на екологічну безпеку.

В цілому, основне навантаження на природне середовище ресурси планети створюють 8 країн - США, Японія, ФРН, Росія, Китай, Індія, Індонезія, Бразилія. Тут проживає 56% населення Землі, знаходиться 53% всієї площі лісів, виробляється 59% світового ВВП.

В даний час в багатьох країнах накопичений значний досвід використання різних економічних методів управління якістю навколишнього середовища. Головні з них як правило, економісти об'єднують в групи:

- субсидії (прямі або непрямі) на державні екологічні проекти, дотації на екологічно досконалу продукцію;
- інструменти системи кредитування (пільгові або дискримінаційні);
- податкові інструменти (пільгові або дискримінаційні): на продукцію, на види діяльності, на джерела забруднення;
- екологічні платежі: на викид шкідливих речовин;
- цінові інструменти: екоцінове програмування і регулювання;
- екологічне страхування.

Питання для самоперевірки

1. Які проблеми називають глобальними і в чому полягає їхня сутність?
2. Назвіть головні причини загострення глобальних проблем.
3. Охарактеризуйте демографічні глобальні проблеми та визначте шляхи їх вирішення.
4. В чому полягає проблема роззброєння?
5. Які основні шляхи розв'язання екологічної кризи?